

Muinsuskaitse kahurid veeresid lahinguväljale. UNESCO teatas, et Estonia teatri suur juurdeehitis ei tule kõne allagi

Kultuuriväärtusi kaitsev maailmaorganisatsioon nimetab Estonia teatri juurdeehituse plaani Eesti rutakuse „kahetsusväärseks tagajärjeks“.

Eelmisel reedel saabus Eestisse pingsalt oodatud läkitus, milles ühinenud rahvaste hariduse, teaduse ja kultuuri organisatsioon UNESCO vastas Eesti abipalvele, milles kultuuriministeerium ja Tallinna linn küsisid maailmaorganisatsiooni hinnangut Estonia teatri juurdeehituse plaanile.

Analüüsi koostas UNESCO alla kuuluv rahvusvaheline mälestiste ja kultuuriväärtuslike paikade nõukogu ICOMOS. UNESCO kiitis analüüsi heaks ning saatis selle koos oma kaaskirjaga Eestisse.

Juurdeehitis on olemasoleva hoonega võrreldes liiga suur. Ekspertiarvamuses sedastas ICOMOS, et Estonia teatrile praegu planeeritud mahus juurdeehitus on välistatud. „Riigikogu otsustas juurdeehitust rahastada, eeldades, et õiguslik raamistik lubab seda, ega arvestanud pärandi kaitse ja linnaplaneerimisega,“ kirjutasid ICOMOS-i eksperdid oma analüüsis.

ICOMOS tõi analüüsis esile, et nõustub Eesti riiklike ja kohaliku omavalitsuse ekspertidega, kelle hinnangul ei ole juurdeehitist võimalik planeeritud mahus rajada. „Juurdeehitis on olemasoleva hoonega võrreldes liiga suur, muutuks igast vaatepunktist hoonestuses domineerivaks elemendiks ning see pole arhitektuurilises dialoogis Estonia teatriga,“ hindas nõukogu.

Analüüs: Eesti tegi palju valesi

ICOMOS soovitas, et parim lahendus rahvusooperi ruumiprobleemile oleks uus hoone ehitada, aga kui siiski tahetakse juurdeehitist, tuleb selle mahtu kõvasti vähendada. Veel enam, nõukogu heitis Eestile ette tulemuse põhjalikult hindamata jätmist. „Alustuseks tuleb määratleda, kui mahukas juurdeehitus on võimalik ilma piirkonna kultuurilist väärtust kahjustamata,“ juhendas ICOMOS.

Rahastust taotleti enne, kui veenduti, kas kavandatud projekti saab teostada.

See hinnang oleks alus, millele saaks toetuda edasine protsess

delfi.ee

Kultuuriministeerium
Rahvusooper Estonia
Estonia teater
Ott Maaten
Teater

ehk pärandkeskkonda sekkuva tegevuse mõjuhindamine HIA, milles UNESCO lubab Eestit aidata. HIA jaoks on UNESCO-l selged reeglid ning näiliselt Eesti senisele tegevusele viidates palus UNESCO oma kirjas Eestil neid reegleid ka järgida ja saata hinnang maailmaorganisatsioonile niipea, kui see valmib. Analüüsi lõppsõnas kirjutas ICOMOS viisakalt, kuid veidi salvavalt, et Eesti tegi Estonia juurdeehitist planeerides lihtsalt kõik valesti. „Projekt on vastuolus nii teatrihoone väljapaistva kultuurilise väärtuse kui ka ajaloolise linnakeskme ruumilise väärtusega. Selle kahetsusväärse tulemuseni jõuti seetõttu, et rahastust taotleti enne, kui veenduti, kas kavandatud projekti saab teostada,“ märgiti analüüsis.

Eesti kunstiakadeemia muinsuskaitse osakonna dotsendi ja ICOMOS-i asepresidendi Riin Alatalu sõnul on UNESCO kiri hea uudis. See tähendab, et Estonia teatrile ei ole enam võimalik suurt juurdeehitist külge pookida ilma UNESCO-ga sõnaselgelt vastuollu minemata.

Küll aga andis kiri võimaluse algselt määratud parandi mõjuhindamine. „Hindamise telliks muinsuskaitseamet ekspertidelt ning see võtaks mõned kuud,“ märkis Alatalu. Tema hinnangul võib mõjuhindamine teoreetiliselt anda rohelise tee väiksema juurdeehitise püstitamiseks.

Teatri juht: tahame ikkagi juurdeehitist

Estonia direktor Ott Maaten aga ütles, et väiksemast juurdeehitisest ei piisa ooperiteatri vajaduste rahuldamiseks.

„Estonia teatri hoonele kuni 33% lisaks võimaldav maht ei anna lõpptulemust, mida meie vajame. Sellise laienduse tegemine ei ole otstarbekas, see oleks lihtsalt raha – ja suure raha! – tulde viskamine,“ selgitas Maaten.

Edasise kohta arvab Maaten, et UNESCO-ga tuleks vaielda. „On vaja väidelda ja ma ei arva, et protsess on ammendunud,“ ütles ta.

UNESCO soovitatud uue ooperimaja ehitamist peab Maaten võimatuks kahel põhjusel. Esiteks, Eestil lihtsalt pole nii palju raha ja teiseks, meie riigikogu liikmed soovivad juurdeehitist. Estonia juurdeehitise maksumuseks hinnati paar aastat tagasi umbes 60 miljonit eurot, praeguseks on ehitusmaksumus juba mõnevõrra suurenenud. Täiesti uus ooperimaja maksaks Maateni sõnul vähemalt 300 miljonit eurot. „Oluliste kultuuriobjektide finantseerimise kinnitab ikkagi parlament, mis on meil kõrgeima võimu kandja. Ja kui parlament soovib nii

(juurdeehitist – T. J.), siis ma ei näe võimalust sellest ise kõrvale kalduda,“ ütles Maaten.

Maaten kinnitas, et ei kavatse püssi põõsasse visata. „Minu seisukoht on, et selline juurdeehitis ja saal kaunistaks ja väärindaks Tallinna ning annaks ka vanale Estonia hoonele uue hingamise. UNESCO maailmapärandi staatus on oluline, kuid samal ajal on meie endi – ma pean selle all silmas Eesti riiki, Tallinna linnavalitsust ja estoonlasi – otsustada, kuidas me edasi lähme. Ning nendest otsustest lähtuvalt saab UNESCO kaaluda, kas midagi hakatakse maailmapärandi seast välja arvama või mitte,“ lausus Maaten.

Lippus: muinsuskaitseamet on valmis tegema kompromisse, aga teater mitte

Tallinna linnaplaneerimise valdkonna abilinnapea Madle Lippus ütles, et mõistab nii muinsuskaitse muret kui ka Estonia teatri ruuminappust, kuid tõdes, et kompromissivalmidust on seni üles näidanud vaid üks osapool.

„Muinsuskaitse on oma eritingimustes teinud olulisi järeleandmisi, mis annavad võimaluse olemasolevas hoonemahus sees muudatusi teha. Näen muinsuskaitse valmidust vastu tulla, kompromisse teha,“ sõnas ta. „Paraku näen ka seda, et Estonia teater on asunud seisukohale, et nad ei lepi vähema kui maksimumiga. Ma ei ole nende poolt näinud kompromissivalmidust ja see teeb kurvaks,“ nentis Lippus. Nüüd ootab Lippus seisukohavõttu kultuuriministeeriumilt. Tema sõnul võiks ministeerium selja sirgu lüüa ja otsustada, kuidas Estonia asjus edasi minnakse – kas ollakse valmis UNESCO-le selga keerama või mitte.

Kultuuriministeeriumi asekancler Märt Volmer oli kommenteerides ettevaatlik ja ütles, et enne edasiste sammude otsustamist tuleks ära oodata muinsuskaitse eritingimuste avalikustamine ja UNESCO soovitatud parandimõjude hindamine.

Aastaid korrutatud jutt

Muinsuskaitseameti direktor Marilin Mihkelson on erinevalt Ott Maatenist seisukohal, et UNESCO analüüsi tuleb arvestada.

„UNESCO ei võtnud seisukohta tühja koha pealt, kindlasti tuleb sellega edaspidises asjades käigus arvestada,“ sõnas Mihkelson.

UNESCO seisukoht on aga sisuliselt sama, mida Eesti muinsuskaitsejad on tulutult juba pea kolm aastat korutanud.

Ka selles asjaolus, et just poliitikute sekkumisest kaheaastane

tühja tuule tagaajamine algaski, Ott Maaten probleemi ei näe. Küll aga näevad seda nii pikaaegne muinsuskaitsja Boris Dubovik kui ka Riin Alatalu.

Tallinna linnaplaneerimisameti muinsuskaitse osakonna kauaaegne juht Boris Dubovik taandus mullu ametist ja muinsuskaitsjate ringkonnis peeti selle põhjuseks asjaolu, et ta ei suutnud kaasa minna poliitikute entusiasmiga Estonia juurdeehitise teemal ja kordas visalt, et pärandikaitse tõttu lihtsalt ei ole võimalik Estoniale suurt kasti külge ehitada. Nüüd, olles samuti UNESCO värsket kirja lugenud, muigas ta mõrult. „Jaa, kui omad inimesed ütlevad, siis see ei maksa midagi, aga kui UNESCO sama ütleb, siis võib juba kaaluda. Ma olen algusest peale rääkinud, et sinna ei saa suurt juurdeehitist ehitada,“ ütles Dubovik.

„Kogu probleem saigi alguse sellest, et kultuurikomisjon otsustas ilma eksperte kaasamata,“ sõnas Alatalu. Ta tõi esile, et kuigi kultuurikomisjon on riigikogu liikmetena kõrgeima võimu kandja, peavad seadusi järgima ka nemad.

Riik ei järginud teavitamisreegleid

Kuna Tallinna vanalinn on UNESCO maailmapärandi nimekirjas, peab Eesti organisatsiooni teavitama kohe, kui kavatseb kaitsealal midagi ehitada. Ent Estonia juurdeehitise puhul Eesti poliitikud seda ei teinud ja viivitasid UNESCO teavitamisega lausa kaks ja pool aastat.

UNESCO hukkamõistva hinnangu viinud asjaajamine algas 2020. aastal, kui kultuurikomisjon kogus riigikogu ettepanekuid, millised hooned peaksid olema riiklikult tähtsad kultuuriehitised. See on tähtis nimekiri, sest sinna kuuluvad ehitised saavad eraldi rahastuse. Nende seas sai kirja, et rahvusooper Estonia soovib uut maja.

Kultuurikomisjon kogunes 2021. aasta mais ettepanekuid arutama ja pingerida koostama. Estonia maja pääses toetatavate objektide nimekirja, kuid poliitikute käes kahanes uue maja ehitus praeguse ooperimaja juurdeehituseks.

UNESCO konventsiooni järgi pidanuks Eesti seejärel maailmaorganisatsiooni teavitama. Maailmapärandi konventsiooni tegevusjuhendite paragrahvis 172 on kirjas, et UNESCO-t tuleks teavitada kohe, kui tekib kavatsus kaitsealal midagi ulatuslikult renoveerida või ehitada. Paragrahv täpsustab nõuet veelgi: „Teavitada tuleks niipea kui võimalik (näiteks enne projektide esmaste dokumentide visandamist) ja enne, kui

langetatakse otsuseid, mida võib olla raske tagasi pöörata.“ Ent Eesti ei teinud seda ja laskis hoopis arhitektidel joonistada juurdeehitise eskiise selles mahus, nagu ooperiteater ise soovis. Esialgu tundus, et Eesti muinsuskaitstjad suudavad ehitushimulisi poliitikuid ise pidurdada. Muinsuskaitseamet teatas, et muinsuskaitsete väärtuste hoidmiseks ei saa ooperiteatrile teist peaaegu sama suurt hoonet külge ehitada. Kuid poliitikuid, keda ooperientusiastid olid kannustanud, polnud võimalik takistada.

Uue maja ehitamise mõtet kaua ei kaalutud 2022. aastal moodustasid Tallinna linn ja rahvusooper Estonia ühise komisjoni, et analüüsida nii juurdeehitise kui ka uue maja rajamise võimalusi. Kultuuriväärtuste kaitsjad, kes komisjoni töös osalesid, pettusid, sest aruteludel keskenduti peamiselt vaid juurdeehitisele ja uue maja võimalust peaaegu ei puudutatudki. Seejuures ei teavitatud ikka veel UNESCO-t.

Alles 2024. aasta veebruaris saatis Eesti UNESCO Pariisi keskusele kirja.

2023. aasta alguses ütles Tallinna abilinnapea Madle Lippus, et on juurdeehitise vastu, kuid peab seda poliitikute meeleheaks arutama. „Me oleme olukorras, kus riik on andnud raha juurdeehitiseks, mitte uueks majaks. Meie ülesanne on seda analüüsida,“ ütles Lippus mullu märtsis Eesti Päevalehele.

Pikaaegne muinsuskaitaja Boris Dubovik ei olnud nii kompromissivalmis. Ta oli vankumatult Estonia juurdeehitise vastu ning lõpuks sundisid kompromissitus ja käre sõnad ta linnaplaneerimisameti muinsuskaitse osakonna juhi ametist pensionile minema.

Dubovik nimelt ei mõistnud, miks peab poliitikute meeleheaks arutama juurdeehitist, mille rajamine on kultuuripärandi säilitamise seisukohast täiesti võimatu. „Mingi poliitiline komisjon ei saa otsustada muinsuskaitse üle! [---] Seda ei saa teha, siin ei ole midagi arutada,“ ütles Boris Dubovik mullu kevadel Eesti Päevalehele.

Alles 2024. aasta veebruaris saatis Eesti UNESCO Pariisi keskusele kirja, milles teavitas maailmaorganisatsiooni Estonia juurdeehituse plaanist.

Kui nõuga ei saa, siis ehk saab jõuga

Märtsis saatis riigikogu kultuurikomisjon suurde saali eelnõu, millega tahetakse Estonia juurdeehitus suruda läbi riigi eriplaneeringuga. Tegu on pretsedenditu katsega kana jõuga

mesipuusse suruda. Riigi eriplaneering on mõeldud uutele ehitistele asukoha valimiseks ning pealegi peab ka eriplaneeringu korral järgima kehtivat õigust, sh muinsuskaitse nõudeid.

Seejuures ütles regionaal- ja põllumajandusministeeriumi ruumilise planeerimise osakonna juhataja Heddy Klasen, et ei näe võimalust, kuidas Estonia juurdeehitust saaks riikliku eriplaneeringuna käsitleda.

Halvim, mis seejärel juhtuda saab, on Tallinna vanalinna maailma kultuuripärandi hulgast välja arvamine.

Tänavu mai alguses valmisid ka muinsuskaitse eritingimused, mis samuti välistasid Estoniale suure osa juurde ehitamise. Nüüd on UNESCO vastus käes ja see on sisuliselt sama, mida Eesti kultuuriväärtuste kaitsjad on algusest peale öelnud: nii suurt juurdeehitist ei saa Estonia külge rajada, see rikuks kultuuripärandit.

Seega, pärast enam kui kaheaastast vaidlemist, eskiiside joonistamist ja suurte sõnade kõlamist on Eesti nullpunktis tagasi.

Tõsi, Eesti võib ka UNESCO arvamust eirata. Halvim, mis seejärel juhtuda saab, on Tallinna vanalinna maailma kultuuripärandi hulgast välja arvamine. Seda teed on maailmas mindud väga harva – isegi Venemaa kuuletus UNESCO eksperdile ja nihutas Gazpromi 460 meetri kõrguse hoone Peterburi kesklinnast välja.

UNESCO-t on Euroopas eiranud ainult kaks linna. Liverpool arvas, et uus jalgpallistaadion on tähtsam kui muinsuskaitsealune kaldarajoon, ja Dresden pidas maailmapärandi staatusest tähtsamaks uut neljarajalise maanteega silda üle Elbe jõe.